

НАЦІЯ ЯК СУБ'ЄКТ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ

Актуальність теми дослідження: Актуальність теми зумовлена формуванням культури нації, в якій повинні зосереджуватися ідеї, цінності та ідеали, що повністю відповідають національним потребам та інтересам. Якщо розглядати націю як колективну дійову особу історії й політичного життя, важливо знати, як вона виникла, розуміти особливості її генези. Генеза вказує на витoki «політичності» цієї спільноти, визначає специфічні риси національної свідомості та її найсуттєвішої складової частини – національної ідеї. У той же час визначення суті нації як історичної спільноти та шляхів її формування є одним з найскладніших і найдискусійніших питань теорії нації. **Мета дослідження:** Аналіз нації не лише як найвищої форми організації суспільства, а й як філософського феномена. **Об'єкт дослідження:** Нація та її формування в історії. **Завдання дослідження:** визначити поняття «нація» та проаналізувати вплив нації на історичний процес. **Предмет дослідження:** Кожне суспільство, як підтверджує історична практика, проходить основні етапи еволюції: формування народу, етносу, нації. Народ як біологічна єдність людей, пов'язаних єдиним простором, із часом набуває своєї мови, побуту, культури, психологічних особливостей і трансформується в етнос, який переростає в націю. Для кожного покоління людей нація є сакральною цінністю, що належить до одного з найскладніших витворів людського співжиття, природу та сутність якої наукою збагнути дуже важко. Відправним пунктом дослідження виступає емпіричне розуміння нації, тобто визначення національної спільноти через сукупність зовнішніх ознак. Для переходу на теоретичний рівень аналізу необхідно розкрити зв'язок між цими ознаками і знайти їх підґрунтя. Але сьогодні емпіричне розуміння нації являє собою хаотичне поєднання ознак, яке наче зависає в повітрі, унаслідок чого національні спільноти постають як дещо міфічне, або взагалі те, що не існує, як «уявні спільноти» [1, с. 460]. У дослідженні нації існує багато підходів, що спричинило «хаос дефініцій» [2, с. 39]. Саме поняття «нація» пройшло еволюцію від її розуміння як певної територіальної політичної, інтелектуальної групи до її ототожнення з народом. Певним проміжним твердженням між ними є інтерпретація цього поняття, яке запропонував Д. Дідро, згідно з яким нація – це еліта, аристократія, а народ – це селяни та робітники [3, с. 38]. Одним із перших у Франції запропонував поставити в основу становлення нації принцип індивідуальності філософ-просвітник Ж.-Ж. Руссо. На його думку, такі фактори, як культура, мова, історія та закони є підґрунтям становлення нації, а завдання уряду – сприяти створенню національної культури [4, с. 151]. Французький учений Е. Ренан відзначав, що нація – це та спільнота, яка має спільне історичне коріння: «Нація – це велика спільність, створена розуміннями, усвідомленнями жертви, колись принесеної і готовою до нової (жертви). Вона існувала в минулому, вона відновлюється в сучасності реально дією: розумінням, чітко висловленим прагненням продовжувати життя спільноти» [2, с. 44]. Втім на сьогодні так і немає достатньо наукових тверджень щодо поняття «нація». Більш того, є близько сотні визначень нації, про що пише П. Вайт: «Легіони авторів визначали націю, але жоден із них ніколи не зробив це задовільно» [5, с. 8]. Розробником одного сучасного концепту нації, з першого погляду, принципово іншого, ніж класичні та близькі їм сучасні концепції, є німецький соціолог і політолог К. Дойч. Він здійснив продуктивну спробу осмислення феноменів національності і нації з позицій сучасних теорій інформації та комунікації. Ця теорія визначає націю не за набором певних суб'єктивних чи об'єктивних ознак, таких як територія, мова, державність, а за комунікативними можливостями. Провідним поняттям комунікативної теорії є поняття «комплементарність», або ж «комунікативна ефективність», тобто здатність елементів певної структури взаємодоповнювати або замінювати один одного. Комплементарність забезпечує існування спільного комунікативного простору. Зазначимо, що швейцарці можуть говорити чотирма різними мовами і діяти в той же час як один народ, оскільки кожен із них має достатньо засвоєних звичок, символів, спогадів, історичних подій та особистих асоціацій, що дозволяють кожному швейцарцю успішніше спілкуватися саме зі швейцарцем, аніж із людиною, яка говорить тією ж самою мовою, але належить до іншого народу [6, с. 325]. Отже, нація характеризується передусім певним рівнем суспільної комунікації індивідів. Цей рівень визначається комплементарністю способів і засобів комунікації між індивідами і групами всередині нації. Тому можна зазначити, що підвищення рівня комунікативності ототожнюється із соціальною (суспільною) мобілізацією, зростанням у суспільстві творчих можливостей індивіда і нації. Комунікативна теорія – це, у першу чергу, розширення контактів і зміцнення зв'язків між різними етнічними групами, що призведе до зростання взаєморозуміння й зближення. Е. Сміт характеризував націю як «велику, вертикально інтегровану і територіально мобільну групу зі спільними громадянськими правами і почуттям колективності, а також однією чи кількома спільними характеристиками, які можуть бути їх союзниками чи представниками» [7, с. 175]. На його погляд, атрибутами нації є: наявність самоназви, своєї історичної території, спільних міфів, історичної пам'яті, спільної мови, громадянської культури, спільної економіки, єдиних юридичних прав і обов'язків для всіх її представників [7, с. 23]. Він виокремив такі етнічні спільноти за часом їх виникнення та послідовного переходу від однієї форми до іншої: плем'я – етнічна група або етнос – нація. Визначальними факторами, на його думку, для утворення нації є економічні та політичні, завдяки яким і створюється її цілісне тіло [7, с. 69]. Отже, головна ідея дослідження Е. Сміта полягає в тому, що націогенеза потребує етнічного підґрунтя. Існування етносу є необхідною передумовою виникнення нації. Таким чином, еволюція терміна врешті-решт привела до того, що формування якогось універсального визначення «нації» стало неможливим, хоча й бажаним, принаймні для науковців. Цілком очевидно, що «універсальне» визначення «нації» як людської спільноти, якщо воно претендує на повну змістовність, має містити як мінімум мовні, культурні, територіальні, економічні, соціальні, соціально-психологічні й політичні характеристики. Проте жодна з цих характеристик не може претендувати на перевагу [2, с. 40]. Виходячи з вищевикладеного, можна зробити наступні **висновки:** Методологічно виправданим є комплексний підхід в осмисленні феномена «нація», завдяки якому її політичні (громадянські) та етнокультурні складові включно з історичною пам'яттю не протиставляються, а тісно взаємодіють. Із зазначеного вище аналізу розуміння поняття «нація» можна виокремити наступні критерії, наявність яких засвідчує її існування: спільна держава та спільна чітко визначена територія; історично сформовані почуття спільності і колективної самосвідомості щодо минулого та бажання спільного життя в теперішньому та майбутньому; культурна спільність (література, мистецтво, способи мислення і поведінки, звичай) та спільна мова; спільна національна пам'ять та історія. Але жодна з ознак не може відігравати роль основного чинника для всіх національних спільнот, проте необхідним є їх неповторне поєднання. Концепт нації має гносеологічне і прогностичне значення для розвитку сучасних глобалізаційних теорій, зокрема щодо майбутнього національної держави і трансформації національних інтересів.

Список використаних джерел

1. Новейший философский словарь. Минск: Изд-во В.М. Скаун, 1998. 896 с.
2. Касьянов Г.В. Теорія нації та націоналізму: монографія / Г.В. Касьянов. К.: Либідь, 1999. 352 с. Kasianov, G.V. (1999).
3. Рудакевич О.М. Концепція культурницького націоналізму в українській історико-філософській думці: дис. ... канд. філос. наук / О.М. Рудакевич. Л., 2005. 199 с.
4. Шпорлюк Р. Комунізм і націоналізм. Карл Маркс проти Фрідріха Ліста / Р. Шпорлюк. К.: Основи, 1998. 479 с.
5. Картунов О. Західні теорії нації, плюралізм думок, дефініція понять / О. Картунов // Віче. 1996. № 6. С. 80-89.
6. Дойч К. Народи, нації та комунікація / Карл Дойч // Націоналізм: народи, нації та комунікація [антологія; упоряд. О. Проценко, В. Лісовий] К.: Смолоскип, 2006. С. 317–332.
7. Сміт Е. Національна ідентичність / Е. Сміт. К.: Основи, 1994. 222 с.